

Takáts Péter

A XXI. SZÁZAD GAZDASÁGI FOLYAMATAIRÓL

A gyártók, a kereskedők és a felhasználók közötti
kapcsolatokra épülő új gazdasági formák

Gyakran felmerül az a kérdés, hogy mit is kellene tennünk annak érdekében, hogy a jelenleginél tudatosabb állapotban legyünk akkor, amikor a gazdasági élet színpadán tapasztalható negatív jelenségeket elkerüljük, vagy amikor mint fogyasztó, vagy mint termelő, vagy pedig mint kereskedő ezen a színpadon megjelenünk. Ahhoz, hogy erre a kérdésre megnyugtató választ tudjunk adni, ahhoz a gazdasági folyamatok három területének alapkérdést kellene először megfogalmaznunk és a VEVŐ, a TERMELŐ és a KERESKEDŐ választ megkeresnünk és megfogalmaznunk az így felismert problémákra.

Először nézzük a dolgot az első terület, az igények felmerülésének oldaláról, azaz a VEVŐ oldaláról. Az ő estében az alapkérdés az, hogy mit is jelent a világ, az emberek és a természet számára az, ha én az igényeimet ki akarom elégíteni? Ki és mi fog részt venni abban a folyamatban, amivel az igényeimet kielégítem? Milyen mozgásokat hozok létre az elhatározásommal? Ha más szavakkal akarjuk megfogalmazni ezeket a kérdéseket, akkor a vevőnek azt kell megtudniuk, hogy ha az igényeink kielégítésének szabadságát mint valami jót vesszük, akkor ezt a szabadságot hogyan tudjuk az emberi tudatossággal összekötni.

A másik terület a termelés, ahol a TERMELŐ oldaláról nézve a dolgot, az alapkérdés olyan formában merül fel, hogy hogyan tudom én, mint termelő azt megtudni, hogy milyen árukból vagy szolgáltatásokból lesz tényleges igény? Hogyan tudom meg, hogy mit fognak valójában használni, és hogy az igény az idő múlásával hogyan fog alakulni? Ezek a válaszok azért fontosak, mert ehhez kell majd a termelését hozzáigazítania.

Ha végül az alapkérdést a harmadik terület, a termelés és fogyasztás között közvetítő szféra, azaz a KERESKEDŐ oldaláról nézzük, akkor az úgy hangzik, hogy ha felismerek valahol egy igényt, akkor hol és hogyan találom meg azokat az embereket, akik mint termelők ezt az igényt ki is tudják elégíteni? Hogyan lehet a fogyasztás és termelés folyamatosan változó két pólusa között az egyensúlyt létrehozni és fenntartani? Ezeket a kereskedőnek kell tudnia, hogy az igények és az ajánlatok között az összhangot létrehozzák.

A régmúlt történelmi időkben erre a három kérdésre a megfelelő válasz megadása nem volt probléma, hiszen akkor a termelés és fogyasztás, de még a kereskedelem is sokáig kis közösségeken belül zajlott le és ezáltal a gazdasági folyamatok három résztvevője között szoros és rendszeres kapcsolat volt. Ez a kapcsolat pedig a fenn vázolt kérdésekre a válaszokat,

mindhárom résztvevő számára, mindig meg is adta. A mai korban, a technikai és ipari forradalom által létrehozott modern körülmények között ez a természetes információáramlás sajnos már nem működik, mert bár a technikai fejlődés látszólag közelebb hozta az embereket, de az igen magas szintet elérő munkamegosztás és a globalizáció pontosan az emberek eltávolodását és elszakadását okozza. Természetes információáramlás híján, aztán a világ többféle válasszal próbálkozott a fenti kérdésekre és ezért ma kétféle rendszert ismerünk, amelyik megpróbál választ adni a kérdésekre:

= Szabadpiaci verseny: a piac az igények és az ajánlatok természetes találkozhelye és ez hoz létre egy egyensúlyt a fogyasztás és a termelés között.

= Tervgazdálkodás: amikor az igény és az ajánlat között az állam megpróbálja átvenni a szabályozó szerepet és bizonyos szocializált fogyasztáshoz igyekszik a termelést igazítani. Ma igen ritkán találkozunk vele, mert különféle formáiról bebizonyosodott, hogy nem alkalmasak a probléma kezelésére.

A szabadpiaci gazdaságban olyan, ma már az egész világra kiterjedő piaccal van dolgunk, ami az egyszerű ember számára átláthatatlan. Ez a világpiac ma már olyan erők harcának színterévé vált, amit mi nem tudunk ellenőrzés alatt tartani. Az a tény, hogy az ajánlat és az igény nincs egymással összhangban, oda vezet, hogy pénz, energia, nyersanyag megy veszendőbe. Önálló vállalkozók, egymástól függetlenül próbálják megsaccolni milyen változások várhatóak a piacon, anélkül, hogy meg tudnák mondani a konkurencia valójában mit is tervez. Ez aztán felesleges és túlméretezett beruházásokhoz vezet. Aminek az eredménye hamarosan a túltermelés lesz. Ezért aztán le kell állítani az új üzemeket, el kell bocsátani az alkalmazottakat. Vagyis megint pénz, energia és nyersanyag megy veszendőbe. Tart ez a visszaesés mindaddig, amíg egy újabb fellendülés nem indul meg.

Ennek az egyik nem elhanyagolható mellékterméke, hogy ez a piaci magatartás törvényszerűen a természet, a környezet tönkretételéhez vezet. Elsősorban az oka az, hogy a piaci résztvevők kizárólag a piaci érdekeiket veszik figyelembe terveik kialakításakor, és a felelősséget átteszik a társadalom, az állam vállára. Ha ezt végig gondoljuk, akkor az látszik, hogy valami együttes egyeztetésre szükség lenne.

De a tervgazdálkodás sem jelent valódi megoldást ezekre a kérdésekre. Saját magunk tudjuk, hogy milyen komoly problémákat okoz az, ha valaki azt hiszi, hogy a politikai játék és bizonyos törvények meghozatala, azonos súlyú az egész világra kiterjedő munkamegosztás részeként működő gazdaság irányításával. Nem lehet a legnagyobb erőfeszítésekkel sem egy ország gazdaságát leválasztani a világról. Jól mutatta ezt a még jó néhányunk által ismert olajválság és annak "begyűrzése" a tervgazdálkodás országaiiban. De

azok a kísérletek, amelyek megpróbálnak egy-egy országot gazdaságilag függetlenné tenni (pl. Albánia, Cuba, stb.) mind csúfos kudarcot eredményeztek.

Ha most egy pillanatra elvonatkoztatunk a dolgoktól és megpróbálunk egy közös vonást keresni a két rendszerben, akkor azt találjuk, hogy a fogyasztót mindkettő úgy veszi mint valamit ami van. Az ember ill. az embercsoportok, akik ezt az egész körforgást elindítják és folyamatosan mozgásban tartják, a fogyasztók sehol sincsenek bekapcsolva a rendszerbe.

Ha ezen változtatni akarunk, márpedig csak ez az egyetlen alternatíva áll előttünk, akkor a fogyasztót elő kell léptetnünk. Tudatos és felelősséggel rendelkező résztvevőjévé kell, hogy váljon a gazdasági életnek. Ezt pedig újfajta társulások, egyesülések alakításával lehet megtenni. Ezek a gazdasági élet olyan új közösségeivé válhatnak, amelyek megfelelnek a mai idők igényeinek és egy olyan fejlődés alapjai, kiindulópontjai lehetnek, amelyik visszavezeti a gazdasági életet eredeti feladatához: reális, emberi igények kielégítéséhez, olyanoké, akik közösen, együttesen felelősséget vállalnak az igények kielégítéséhez szükséges valamennyi folyamatért.

Itt egy olyan, a mai követelményeknek is megfelelő kis közösségről van szó, aki közösen üzemeltet ill. közösen szállít az általa megtermelt áruból pl. egy boltban. Ha a vevők egy csoportja rendszeresen ebben a boltban vásárol, akkor bizonyos idő elteltével ez a közösség kibővül a kereskedővel, sőt a vevők képviselőivel is. A mindennapos beszélgetések során a vevők elmondják igényeiket a minőség, mennyiség és választék kérdéseiről és hamarosan kialakul az a fajta önkéntes együttműködés, aminek alapján a termelő számára megfelelő információ áll a rendelkezésre termelésének alakításához, míg a vevő számára átlátható és kontrolálható folyamatokból származó árú kerül leszállításra. Ez a folyamat aztán elvezethet oda, hogy a vevő felismerve az igény kielégítéséhez szükséges folyamatokat, adott esetben csökkentheti vagy akár teljesen lemondhatja az igényét. Mindezt azért mert tudatosává válva, bizonyos folyamatokat nem akar táplálni, pl. feleslegesen energiát elhasználni → szállítással, vagy a környezetet szennyezni.

A kereskedőnek ebben a rendszerben az a feladata, hogy összhangot biztosítson, megfelelő kommunikációs lehetőséget biztosítson a vevő és termelő között. Ezzel az információk szabad áramlását biztosítja és az igény és ajánlat közötti eltérést csökkenti. Minél több információt tud adni az egyik fél a másiknak problémáiról, gondjairól és terveiről, annál jobb lesz az együttműködés. Természetesen az ilyen közösségi formához az is hozzátartozik, hogy ha az egyik bajban van, akkor a másik megpróbál segíteni rajta. Mert minden egyeztetés ellenére történhetnek váratlan események.

Az ily módon a közösséghez tartozó fogyasztók felismerik, hogy az igények kielégítésének szabadsága a termelésben való felelősségvállalással jár

együtt, amint az ember bizonyos igény kielégítéséhez szükséges termék vagy szolgáltatás megvásárlását határozza el. (V.ö. emberi példa!) Nem utópia, de a felelősségvállalásnak az lenne a legmagasabb formája, ha a vevők egy termék megtermelését előre megfinanszíroznák és utána az adott pénzt a termékben kapnák vissza.

Ha a termelők és felhasználók új közösségi formái kialakulnak, akkor ez pozitív hatással lesz az árakra is. Az örökös ellentét, hogy a vevő mindig olcsón akar vásárolni, a termelő pedig mindig drágán eladni feloldódik. A közösségekben a folyamatok közeli ismerete olyan belátást hoz létre a felekben, ami a két eddig elválasztott világ közeledését fogja hozni. Ha ugyanis a vevők megismerik a termelési folyamatokat és a termelőt is, akkor már nem a névtelen termékekkel állnak szemben, hanem megtanulták értékelni az embert is, aki előállította. Ez pedig esetenként azt is hozhatja, hogy a tudatos vevő hajlandó többet fizetni, mint amennyit korábban az árú értéke alapján fizetett volna. A termelő azonos módon megtudja, hogy munkája értelmes volt-e és e szerint alakíthatja terveit.

Természetesen nem lehet sémákat, formákat adni, hogy nézzen ki egy ilyen közösség. Csupán azt kell érezni, hogy az emberek tudatosan vállalt együttműködésére és közösségalkotó erejére kell támaszkodni a gazdasági életben is, és ennek mindenhol más formája lehet. Ha aztán lassan egyre több helyen alakulnak közösségek és egyre több ember ébred fel alvó állapotából, együttműködő és egymásért felelős partnerek fognak a gazdasági élet színpadán találkozni, amely a tudatosan vállalt igények kielégítésének színtere lesz. Ez pedig elvezet oda, hogy az emberek felismerik azt, hogy az egyik ember a másik nélkül nem juthat előre, hogy a közösségeken belül a természetes különbségek felismerése és elfogadása vezet csakis olyan egészséges együttműködéshez, ami a gazdasági élet ma ismert és megoldásra váró problémáit ki tudja küszöbölni.